

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Верховного Суду
в господарських справах
за участю сільськогосподарських
кооперативів

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за 2018–2023 роки

ЗМІСТ

Передмова	6
1. Справи щодо земельних відносин	7
1.1. Набуття сільськогосподарським кооперативом прав на землю не передбачає автоматичного переходу таких прав (у тому числі прав на нерозподілені земельні паї) до кооперативу, створеного внаслідок реорганізації іншої юридичної особи	7
1.2. Невикористання земельної ділянки сільськогосподарським кооперативом не є самостійною підставою припинення права користування нею	8
1.3. Передача орендарем за договором оренди земельної ділянки державної та комунальної власності права оренди такої земельної ділянки реорганізованій унаслідок виділу з нього юридичній особі за розподільчим балансом є відчуженням цього права, забороненим ч. 1 ст. 8-1 Закону України «Про оренду землі», а тому слугує підставою для дострокового розірвання договору оренди земельної ділянки	9
2. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав	11
2.1. Члени сільськогосподарського кооперативу незалежно від напрямку його діяльності є носіями корпоративних прав, а відносини між його членами та кооперативом, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, вважаються корпоративними	11
2.2. Рішення загальних зборів сільськогосподарського кооперативу є актами ненормативного характеру (індивідуальними актами), тобто офіційними письмовими документами, що породжують певні правові наслідки, які спрямовані на регулювання господарських відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин	12
2.3. Право окремих членів сільськогосподарського кооперативу на участь у загальних зборах і голосуванні при прийнятті рішення є порушеним та підлягає захисту у випадку їх відсутності на зборах через недотримання органами кооперативу вимог закону і статуту кооперативу про порядок скликання та проведення зборів	13
2.4. Рішення, прийняті загальними зборами сільськогосподарського кооперативу за результатами розгляду питань, що не відповідають порядку денному, порушують права позивача на попереднє ознайомлення з переліком питань, які виносилися на голосування, і підготовку до голосування на загальних зборах через необізнаність щодо їхньої суті, тоді як результати голосування становлять значний інтерес для позивача та є важливими для нього, оскільки стосуються	

- висловлення йому недовіри та звільнення з посади голови. Отже, невисвітлення зазначених питань у порядку денному не може вважатися законним 14
- 2.5. Неповідомлення позивача про скликання позачергових загальних зборів сільськогосподарського кооперативу за 10 днів до дня їх проведення шляхом надсилання письмового повідомлення про дату, місце, час проведення та порядок денний таких зборів не є безумовною підставою для визнання спірних рішень недійсними, і суд має оцінити, як таке порушення вплинуло на прийняття загальними зборами відповідного рішення 16
- 2.6. Довіреність на участь у загальних зборах сільськогосподарського кооперативу має вчинятися в письмовій формі. Обов'язкового нотаріального посвідчення такої довіреності ні Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію», ні Законом України «Про кооперацію» не передбачено 17
- 2.7. Прийняття загальними зборами сільськогосподарського кооперативу рішень за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення є безумовною підставою для визнання недійсними таких рішень. Зазначена обставина є самостійною та достатньою для визнання рішень загальних зборів членів кооперативу недійсними 18
- 2.8. Обрання голови правління сільськогосподарського кооперативу загальними зборами членів, а не правлінням із числа його членів не є безумовною підставою для визнання рішень загальних зборів недійсними 19
- 2.9. Законодавство України не передбачає автоматичного припинення членства в сільськогосподарському кооперативі у зв'язку з припиненням трудової участі в діяльності кооперативу 20
- 2.10. Подання членом сільськогосподарського кооперативу заяви про добровільний вихід із кооперативу є дією, спрямованою на припинення корпоративних прав та обов'язків учасника кооперативу. Момент виходу учасника кооперативу не залежить від реєстраційних дій 21
- 2.11. У разі виходу із сільськогосподарського виробничого кооперативу частка кожного члена в майні визначається в межах його персоніфікованого паю 22
- 3. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів 23**
- 3.1. На кожну із сторін, яка підписує договір, покладається обов'язок узгодження всіх спірних питань укладення договору до моменту його підписання та самостійного аналізу можливих негативних наслідків у разі підписання такого договору. Кожна сторона не позбавлена права

відмовитися від підписання договору, якщо його умови чи частина суперечать інтересам сторони	23
3.2. Для вирішення питання про визнання недійсним правочину, оспорюваного заінтересованою особою, правове значення має встановлення впливу наслідків вчинення такого правочину на права та законні інтереси цієї особи	24
4. Справи про банкрутство	25
4.1. Суд позбавлений можливості з дотриманням принципу повноти дій ліквідатора розглянути його звіт і ліквідаційний баланс без розгляду питання про субсидіарну відповідальність осіб, винних у доведенні до банкрутства сільськогосподарського кооперативу	25
4.2. З дня визнання сільськогосподарського кооперативу банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури в нього не виникає обов'язку зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які були нараховані за період після визнання боржника банкрутом	26
4.3. Додатковою функцією суду незалежно від стадії провадження про банкрутство є запобігання фіктивному банкрутству сільськогосподарського кооперативу або доведенню до банкрутства	28
5. Процесуальні питання	29
5.1. Спір про скасування записів щодо державної реєстрації права користування земельною ділянкою має розглядатися як спір, пов'язаний з порушенням цивільних прав позивача на земельну ділянку іншою особою, за якою зареєстровано аналогічне право щодо тих самих земельних ділянок. Належним відповідачем у такій справі є особа, щодо якої здійснено аналогічний запис у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно	29
5.2. У спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України вжиття такого заходу забезпечення позову, як зупинення дії зазначеного наказу, не допускається	30

Перелік уживаних скорочень

ВАТ КБ	–	відкрите акціонерне товариство комерційний банк
ГУ	–	Головне управління
ГК України	–	Господарський кодекс України
ГПК України	–	Господарський процесуальний кодекс України
ДП	–	державне підприємство
ДПІ	–	Державна податкова інспекція
ЄДР	–	Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЗК України	–	Земельний кодекс України
КГС ВС	–	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КСП	–	колективне сільськогосподарське підприємство
КУзПБ	–	Кодекс України з процедур банкрутства
ОДА	–	обласна державна адміністрація
ПП	–	приватне підприємство
ПАТ	–	публічне акціонерне товариство
РДА	–	районна державна адміністрація
СВК	–	сільськогосподарський виробничий кооператив
СВСК	–	спеціалізований виробничий сільськогосподарський кооператив
СГК	–	сільськогосподарський кооператив
СОК	–	сільськогосподарський обслуговуючий кооператив
ТОВ	–	товариство з обмеженою відповідальністю
ЦК України	–	Цивільний кодекс України

Передмова

Правовою основою регулювання сільськогосподарських кооперативів є ЦК України, ГК України, закони України «Про кооперацію» (від 10.07.2003 № 1087-IV), «Про сільськогосподарську кооперацію» (від 21.07.2020 № 819-IX) та інші нормативно-правові акти.

Сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Основними видами діяльності сільськогосподарського кооперативу є виробництво, переробка, заготівля, закупівля, зберігання, збут, продаж сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів та інші види сервісного обслуговування членів кооперативу, зокрема надання технологічних, транспортних, меліоративних, ремонтних, будівельних послуг, послуг з ветеринарного обслуговування тварин і племінної роботи, з бухгалтерського обліку і аудиту, науково-консультаційного обслуговування (ч. 1 ст. 5 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Сільськогосподарські виробничі кооперативи, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та утворені відповідно до Закону України від 17.07.1997 № 469/97-ВР «Про сільськогосподарську кооперацію» кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зареєстровані на день набрання чинності Законом України від 21.07.2020 № 819-IX «Про сільськогосподарську кооперацію», підлягають перереєстрації у сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об'єднання відповідно протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом (п. 4 розд. X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»).

За даними Державної служби статистики України, станом на 01.01.2023 в Україні нараховується 2 292 сільськогосподарські кооперативи, з них перереєстровані відповідно до положень Закону – 42, виробничі – 988, обслуговуючі – 1 262¹.

¹ Офіційний сайт Держстату України. Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2023/ks_opfg/arh_ks_opfg_23.htm.

1. Справи щодо земельних відносин

1.1. Набуття сільськогосподарським кооперативом прав на землю не передбачає автоматичного переходу таких прав (у тому числі прав на нерозподілені земельні паї) до кооперативу, створеного внаслідок реорганізації іншої юридичної особи

СВК звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати незаконним та скасувати рішення сільської ради про надання згоди на прийняття з державної у комунальну власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення, розташованих за межами населеного пункту, та про затвердження технічної документації із землеустрою, передачу в оренду невитребуваних земельних ділянок (часток, паїв), нерозподілених часток (паїв) та встановлення орендної плати, визнати за СВК право користування земельними ділянками, визнати недійсними договори оренди землі, скасувати державну реєстрацію речового права оренди.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, СВК зазначав, що він є правонаступником КСП. На думку позивача, право володіння і користування спірними земельними ділянками не припинялося, рішення щодо цього не приймалося, з колективної власності ці ділянки не вибували, рішень суду про визнання ділянок безхазяйним майном та визнання права комунальної власності на ділянки немає. Отже, без відома і згоди його фактично позбавлено права користування спірними земельними ділянками та передано їх в оренду на 49 років відповідачу.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено частково.

Верховний Суд зауважив, що право на землю в сільськогосподарського кооперативу виникає внаслідок передачі його членами свого права користування належними їм земельними ділянками у вигляді пайового внеску або внаслідок придбання земельних ділянок самостійно кооперативом. При цьому в разі внесення членом кооперативу зазначеного права користування при вступі до такого кооперативу рішення його правління (голови) про прийняття схвалюється загальними зборами.

Тобто законодавець передбачив спеціальний порядок набуття сільськогосподарським кооперативом прав на землю, який не передбачав автоматичного переходу таких прав (у тому числі прав на нерозподілені земельні паї) до кооперативу, створеного внаслідок реорганізації іншої юридичної особи, чого безпідставно не врахували суди.

Окрім того, колегія суддів звернула увагу на хибне посилання місцевого суду на ст. 37-1 ЗК України, яке засноване на вибірковому штучному цитуванні її норм, щодо можливості особи, якій належить право користування істотною частиною масиву земель сільськогосподарського призначення, орендувати інші земельні ділянки зазначеного призначення, розташовані у такому масиві,

оскільки відповідно до ч. 4 названої статті таке право в особі виникає за умови передачі власнику (орендарю) сусідньої ділянки у користування (оренда, суборенда) іншої земельної ділянки, розташованої у цьому ж масиві, на такий самий строк та на таких самих умовах, якщо внаслідок черезсмузжя невикористання таких земельних ділянок створює перешкоди у раціональному використанні земельних ділянок.

Отже, як вбачається зі змісту наведеної статті, вона спрямована на уникнення черезсмузжя у використанні земельних ділянок єдиного масиву, а не на легалізацію набуття юридичною особою невиділених земель з такого масиву.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.10.2023 у справі № 922/1806/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114319360>.

1.2. Невикористання земельної ділянки сільськогосподарським кооперативом не є самостійною підставою припинення права користування нею

Прокурор в інтересах держави в особі ОДА звернувся до суду з позовом до СВК та ТОВ, у якому просив розірвати договір оренди земельної ділянки лісогосподарського призначення, укладений між РДА та СВК, витребувати у ТОВ та повернути державі в особі ОДА земельну ділянку лісогосподарського призначення.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено. Постановою апеляційного господарського суду зазначене рішення скасовано, ухвалено нове рішення, яким позов задоволено.

Верховний Суд звернув увагу на те, що у ст. 27 ЗК України від 18.12.1990 № 561-XII (в редакції Закону України від 13.03.1992 № 2196-XII) було передбачено, що право користування земельною ділянкою чи її частиною припиняється у разі: 1) добровільної відмови від земельної ділянки; 2) закінчення строку, на який було надано земельну ділянку; 3) припинення діяльності підприємства, установи, організації, селянського (фермерського) господарства; 4) систематичного невнесення земельного податку в строки, встановлені законодавством України, а також орендної плати в строки, визначені договором оренди; 5) нераціонального використання земельної ділянки; 6) використання земельної ділянки способами, що призводять до зниження родючості ґрунтів, їх хімічного і радіоактивного забруднення, погіршення екологічної обстановки; 7) використання землі не за цільовим призначенням; 8) невикористання протягом одного року земельної ділянки, наданої для сільськогосподарського виробництва, і протягом двох років – для несільськогосподарських потреб; 9) вилучення земель у випадках, передбачених статтями 31 і 32 цього Кодексу.

Натомість у ст. 141 ЗК України від 25.10.2001 № 2768-III встановлено, що підставами припинення права користування земельною ділянкою є: а) добровільна відмова від права користування земельною ділянкою; б) вилучення земельної ділянки у випадках, передбачених цим Кодексом; в) припинення діяльності релігійних організацій, державних чи комунальних підприємств, установ та організацій; г) використання земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам; г) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням; д) систематична несплата земельного податку або орендної плати; е) набуття іншою особою права власності на жилий будинок, будівлю або споруду, які розташовані на земельній ділянці; є) використання земельної ділянки у спосіб, що суперечить вимогам охорони культурної спадщини; ж) передача приватному партнеру, концесіонеру нерухомого майна, розміщеного на земельній ділянці, що перебуває в користуванні державного або комунального підприємства та є об'єктом державно-приватного партнерства або об'єктом концесії.

При цьому поняття «невикористання земельної ділянки за призначенням» та «використання земельної ділянки не за цільовим призначенням» різні за правовою природою. Останнє з них застосовується до випадків, коли на земельній ділянці з певним цільовим призначенням здійснюється діяльність, яка виходить за його межі. Використання не за цільовим призначенням означає дію використання, а за невикористання (бездіяльність) не передбачається позбавлення права користування.

Тобто за змістом ст. 141 ЗК України невикористання земельної ділянки не є самостійною підставою припинення права користування нею.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.11.2022 у справі № 918/119/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107249400>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках КГС ВС:

від 04.04.2019 у справі № 922/324/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81038884>;

від 14.07.2020 у справі № 916/1998/19 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90465543>;

від 12.08.2021 у справі № 904/2166/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98987621>.

1.3. Передача орендарем за договором оренди земельної ділянки державної та комунальної власності права оренди такої земельної ділянки реорганізований унаслідок виділу з нього юридичній особі за розподільчим балансом є відчуженням цього права, забороненим ч. 1 ст. 8-1 Закону України «Про оренду землі», а тому слугує підставою для дострокового розірвання договору оренди земельної ділянки

Прокурор звернувся до суду з позовом, в якому просив розірвати договір оренди земельної ділянки лісогосподарського призначення, укладений між РДА

та СВК, витребувати у ТОВ та повернути державі в особі ОДА земельну ділянку лісогосподарського призначення. Позов мотивовано тим, що СВК без згоди орендодавця, з порушенням законодавства та умов договору за розподільчим балансом передав право оренди земельної ділянки іншій юридичній особі (ТОВ), яка створена шляхом виділу з кооперативу.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено. Постановою апеляційного господарського суду зазначене рішення скасоване та прийняте нове рішення, яким позов задоволено.

Верховний Суд виснував, що для виділу притаманна характерна ознака реорганізації – перехід майна, прав та обов'язків юридичної особи, що реорганізується, до її правонаступника. При цьому обсяг правонаступництва визначається тим майном, правами та обов'язками, які передаються за розподільчим балансом, тобто відбувається парцелярне (часткове) правонаступництво. Отже, виділ є видом реорганізації, який не має наслідком припинення юридичної особи, яка реорганізується, оскільки вона залишається суб'єктом права, однак зі зменшеним обсягом майна, прав та/або обов'язків.

Законодавчо встановленим обмеженням щодо земельної ділянки державної власності є заборона на відчуження права її оренди відповідно до ч. 1 ст. 8-1 Закону України від 06.10.1998 № 161-XIV «Про оренду землі». При цьому заборона встановлена безвідносно до способу, в який право оренди відчужується.

Отже, СВК усупереч встановленій законом забороні відчужив ТОВ право оренди земельної ділянки державної власності, тобто повівся недобросовісно як щодо орендодавця, так і щодо виконання імперативних вимог закону. Так само поведінка ТОВ, яке не могло не знати про чітку законодавчу заборону на будь-яке відчуження права оренди, у тому числі на користь ТОВ за розподільчим балансом, теж не є добросовісною. СВК не виконав свого обов'язку орендаря, встановленого абз. 3 ч. 2 ст. 25 Закону № 161-XIV, що є підставою для дострокового розірвання договору оренди землі відповідно до ч. 1 ст. 32 цього Закону.

У такому випадку власник може заявити негативний позов, тобто просити суд усунути перешкоди в користуванні та розпорядженні відповідним об'єктом, зокрема шляхом його повернення (ст. 391 ЦК України, ч. 2 ст. 152 ЗК України).

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 15.11.2023 у справі № 918/119/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598840>.

2. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав

2.1. Члени сільськогосподарського кооперативу незалежно від напряму його діяльності є носіями корпоративних прав, а відносини між його членами та кооперативом, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, вважаються корпоративними

Члени СВК звернулися до суду з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів та скасування державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, зокрема зміну керівника або відомостей про керівника юридичної особи.

Позовні вимоги мотивовані тим, що спірні загальні збори були скликані невідомими особами з порушенням вимог, встановлених статутом СВК та Законом України «Про кооперацію», оскільки жодного рішення правління кооперативу, ревізійної комісії, ініціативної групи щодо скликання спірних загальних зборів не оформлено. Позивачів не було на спірних загальних зборах, а були присутні особи, які не є членами кооперативу і не мають права брати участь у цих зборах. Позивачів, як і інших членів кооперативу не було повідомлено по дату, час та порядок денний загальних зборів. На загальних зборах був відсутній кворум, встановлений статутом СВК та законом.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено повністю. Постановою апеляційного господарського суду змінено мотивувальну частину зазначеного рішення.

Верховний Суд зауважив, що згідно зі ст. 12 Закону України «Про кооперацію» основними правами члена кооперативу є, зокрема, участь в господарській діяльності кооперативу, а також в управлінні кооперативом, право голосу на його загальних зборах, право обирати і бути обраним в органи управління; користування послугами кооперативу; право вносити пропозиції щодо поліпшення роботи кооперативу, усунення недоліків у роботі його органів управління та посадових осіб; право звертатися до органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу, посадових осіб кооперативу із запитами, пов'язаними із членством у кооперативі, діяльністю кооперативу та його посадових осіб, одержувати письмові відповіді на свої запити.

За змістом наведеної норми корпоративні права характеризуються тим, що особа, яка є учасником (засновником, акціонером, членом) юридичної особи, має право на участь в управлінні господарською організацією та інші правомочності передбачені законом і статутними документами.

Відповідно, члени кооперативу незалежно від напряму його діяльності є носіями корпоративних прав, а відносини між його членами та кооперативом, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, вважаються корпоративними.

Верховний Суд зазначив, що при вирішенні питання щодо порушення прав позивача, зокрема права на зайняття посади голови, має значення не наявність підстав для припинення повноважень посадової особи, а дотримання органом управління (загальними зборами, наглядовою радою) передбаченої цивільним законодавством та установчими документами юридичної особи процедури ухвалення рішення про таке припинення.

За ст. 4 Закону України «Про кооперацію» основним принципом кооперації є безпосередня участь члена кооперативної організації у її діяльності. Отже, згідно зі ст. 98 ГК України, ст. 12, 13 Закону України «Про кооперацію» обов'язковою умовою членства у виробничому кооперативі є трудова участь у його діяльності та в разі припинення трудової участі у діяльності виробничого кооперативу припиняються і членство у кооперативі, і корпоративні права звільненої особи.

Виплата паю та інших платежів членам кооперативу є правовим наслідком припинення статусу членства в кооперативі, а тому існування відповідних обставин безумовно свідчить про припинення членства в кооперативі.

З огляду на зазначене Верховний Суд зауважив, що рішення загальних зборів членів кооперативу про припинення членства в кооперативі або про затвердження рішення правління або голови правління про припинення членства є наслідком припинення членом кооперативу трудової участі в діяльності кооперативу. Правовим наслідком такого рішення загальних зборів кооперативу є виплата паю та інших платежів.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.05.2023 у справі № 911/3656/20 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110626813>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові КГС ВС від 05.11.2019 у справі № 922/80/18 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85393604>.

Відповідний правовий висновок викладено в постанові ВП ВС від 24.04.2019 у справі № 509/577/18 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81691869>.

2.2. Рішення загальних зборів сільськогосподарського кооперативу є актами ненормативного характеру (індивідуальними актами), тобто офіційними письмовими документами, що породжують певні правові наслідки, які спрямовані на регулювання господарських відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин

Засновник СГК звернувся до суду з позовною заявою, в якій просив визнати недійсними рішення позачергових загальних зборів членів кооперативу; скасувати записи, внесені державним реєстратором до ЄДР, з підстав його

неналежного повідомлення про зазначені збори, їх неправомочності, порушення прав на участь в управлінні кооперативом.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

Верховний Суд зауважив, що рішення загальних зборів товариства (наглядової ради товариства та правління товариства) може бути оскаржене в судовому порядку акціонером (учасником) товариства шляхом пред'явлення позову про визнання його недійсним, якщо таке рішення не відповідає вимогам законодавства та порушує права чи законні інтереси учасника (акціонера) товариства.

Зазначені рішення є актами ненормативного характеру (індивідуальними актами), тобто офіційними письмовими документами, що породжують певні правові наслідки, які спрямовані на регулювання господарських відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин. У зв'язку із цим підставами для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів, членів) юридичної особи можуть бути: невідповідність рішень загальних зборів нормам законодавства; порушення вимог закону та/або установчих документів під час скликання та проведення загальних зборів; позбавлення учасника (акціонера, члена) юридичної особи можливості взяти участь у загальних зборах.

Одним з основних прав члена кооперативу є його участь у господарській діяльності кооперативу, а також в управлінні кооперативом, право голосу на його загальних зборах, право обирати і бути обраним в органи управління (ст. 12 Закону України «Про кооперацію»). Неповідомлення члена кооперативу про проведення загальних зборів в установленому статутом порядку є грубим порушенням його прав, що може бути підставою для визнання рішень загальних зборів недійсними.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.11.2023 у справі № 918/919/22 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114860268>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках КГС ВС:

від 20.03.2018 у справі № 916/375/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72882359>;

від 28.03.2018 у справі № 910/22291/16 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73081560>;

від 12.04.2018 у справі № 922/2688/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73441777>.

2.3. Право окремих членів сільськогосподарського кооперативу на участь у загальних зборах і голосуванні при прийнятті рішення є порушенням та підлягає захисту у випадку їх відсутності на зборах через недотримання органами кооперативу вимог закону і статуту кооперативу про порядок скликання та проведення зборів

Громадянин звернувся до суду з позовом до СОК про визнання недійсними рішень загальних зборів через порушення порядку скликання та проведення загальних зборів і про скасування державної реєстрації змін до установчих документів кооперативу.

Рішенням господарського суду позов задоволено частково. Постановою апеляційного господарського суду зазначене рішення скасовано в частині відмови у задоволенні позовних вимог про скасування державної реєстрації змін до установчих документів кооперативу і прийнято нове рішення про задоволення позовних вимог, а в решті рішення залишено без змін з викладенням його резолютивної частини в новій редакції.

Верховний Суд зауважив, що здійснення членом кооперативу права на участь у діяльності та управлінні кооперативом, в тому числі при прийнятті рішень органом управління кооперативу, забезпечується передусім порядком скликання і проведення загальних зборів членів кооперативу, передбаченим ст. 15 Закону України «Про кооперацію» та статутом кооперативу.

Для проведення загальних зборів членів кооперативу і прийняття цими зборами правомочних рішень необхідно дотримати процедури і строків скликання загальних зборів, забезпечити особисту присутність на зборах більшості від загальної кількості членів кооперативу та особисте голосування більшості (простої чи кваліфікованої) присутніх на зборах членів кооперативу при прийнятті рішення.

Отже, право окремих членів кооперативу на участь у загальних зборах і голосуванні при прийнятті рішення є порушеним та підлягає захисту у випадку їх відсутності на зборах через недотримання органами кооперативу вимог закону і статуту кооперативу про порядок скликання та проведення зборів.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.12.2018 у справі № 916/400/18 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78650577>.

2.4. Рішення, прийняті загальними зборами сільськогосподарського кооперативу за результатами розгляду питань, що не відповідають порядку денному, порушують права позивача на попереднє ознайомлення з переліком питань, які виносилися на голосування, і підготовку до голосування на загальних зборах через необізнаність щодо їхньої суті, тоді як результати голосування становлять значний інтерес для позивача та є важливими для нього, оскільки стосуються висловлення йому недовіри та звільнення з посади голови. Отже, невисвітлення зазначених питань у порядку денному не може вважатися законним

Голова СВСК звернувся до суду з позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів. Обґрунтовуючи позовні вимоги, він зазначив, що загальні

збори скликано та проведено з порушенням норм чинного законодавства й установчих документів відповідача, а рішення, ухвалені на них, є незаконними та такими, що підлягають визнанню судом недійсними.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

Верховний Суд зауважив, що права члена кооперативу можуть бути визнані порушеними внаслідок недотримання вимог закону про скликання і проведення загальних зборів, якщо він не зміг взяти участь у загальних зборах, належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, зареєструватися для участі у загальних зборах тощо. При цьому позивачеві не може бути відмовлено в задоволенні вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів тільки з мотивів недостатності його голосу для зміни результатів голосування з прийнятих загальними зборами рішень, оскільки вплив члена кооперативу на прийняття загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням.

Суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про порушення рішенням загальних зборів членів СВСК визначеного ч. 1 ст. 12 Закону України «Про кооперацію» права позивача як члена кооперативу на участь в його управлінні з підстав зміни завчасно доведених до відома учасників питань порядку денного та нечіткого їх формулювання, що призвело до позбавлення позивача можливості належним чином підготуватися до розгляду таких питань на загальних зборах кооперативу.

Крім того, як встановлено судами, протокол загальних зборів не містить відомостей щодо голосування присутніх на зборах членів кооперативу за внесення змін до порядку денного та включення до нього таких питань, як висловлення недовіри, звільнення з посади голови кооперативу з призначенням на зазначену посаду іншої особи, прийняття до кооперативу нових членів, затвердження статуту в новій редакції.

Колегія суддів погодилася з висновками судів попередніх інстанцій, що рішення, прийняті за наслідками розгляду питань, викладених у порядку денному так, що унеможливило усвідомлення членом суті питання, яке пропонувалося розглянути на загальних зборах (наприклад, «Інше», «Різне», «Організаційні питання» тощо), повинні визнаватися недійсними у зв'язку з порушенням права члена на попереднє ознайомлення з переліком питань, що виносяться на голосування.

Зважаючи на викладене, колегія суддів визнала обґрунтованим висновок судів попередніх інстанцій, що рішення, прийняті загальними зборами за результатами розгляду питань порядку денного, не відповідають йому та порушують права позивача на попереднє ознайомлення з переліком питань, що виносилися на голосування, і підготовку до голосування на загальних зборах через необізнаність щодо їх суті, тоді як результати голосування становлять значний інтерес для позивача та є важливими для нього, оскільки стосуються

висловлення йому недовіри та звільнення з посади голови. Отже, невисвітлення зазначених питань у порядку денному не може вважатися законним.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.08.2020 у справі № 918/636/19 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90802122>.

2.5. Неповідомлення позивача про скликання позачергових загальних зборів сільськогосподарського кооперативу за 10 днів до дня їх проведення шляхом надсилання письмового повідомлення про дату, місце, час проведення та порядок денний таких зборів не є безумовною підставою для визнання спірних рішень недійсними, і суд має оцінити, як таке порушення вплинуло на прийняття загальними зборами відповідного рішення

Засновник СГК звернувся до суду з позовом про визнання недійсними рішень позачергових загальних зборів членів кооперативу. Позов мотивований недотриманням вимог законодавства щодо скликання та проведення позачергових загальних зборів.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

Верховний Суд зазначив, що ст. 15 Закону України «Про кооперацію» передбачено, що про дату, місце, час проведення та порядок денний загальних зборів члени кооперативу повинні бути повідомлені не пізніше ніж за 10 днів до визначеного строку їх проведення.

Частиною 1 п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» роз'яснено, що при розгляді справ судам слід враховувати, що не всі порушення законодавства, допущені під час скликання та проведення загальних зборів господарського товариства, є підставою для визнання недійсними прийнятих на них рішень.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що у спірних загальних зборах позивач брав участь через представника, який діяв на підставі виданої позивачем нотаріально посвідченої довіреності. Позивач уповноважив свого представника на представництво інтересів з усіма необхідними повноваженнями як члена кооперативу у взаємовідносинах з вищим органом, органами управління та іншими членами кооперативу, для чого йому надавалось право голосувати з будь-якого питання порядку денного загальних зборів кооперативу.

Верховний Суд зауважив, що з огляду на те, що позивач брав участь у спірних загальних зборах через уповноваженого ним представника, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що порушення порядку

повідомлення позивача про скликання спірних позачергових загальних зборів не вплинуло на прийняття загальними зборами рішень.

Отже, неповідомлення позивача про скликання позачергових загальних зборів за 10 днів до дня їх проведення шляхом надсилання письмового повідомлення про дату, місце, час проведення та порядок денний таких зборів не є безумовною підставою для визнання спірних рішень недійсними, і суд має оцінити, як таке порушення вплинуло на прийняття загальними зборами відповідного рішення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 08.05.2018 у справі № 927/539/17 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74411392>.

2.6. Довіреність на участь у загальних зборах сільськогосподарського кооперативу має вчинятися в письмовій формі. Обов'язкового нотаріального посвідчення такої довіреності ні Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію», ні Законом України «Про кооперацію» не передбачено

Колишній голова СГК звернувся до суду з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів, яким припинено його повноваження як керівника та звільнено з посади, скасування наказу про звільнення та поновлення на посаді. Обґрунтовував він свої вимоги порушенням порядку скликання та проведення загальних зборів, зокрема відсутністю кворуму, і вважав, що довіреності, на підставі яких реєструвалися представники членів кооперативу для участі у зборах, мали бути посвідчені нотаріально, а не секретарем сільської ради, а тому є нікчемними.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив. Суд апеляційної інстанції зазначене рішення скасував та ухвалив нове, яким позов задовольнив.

Верховний Суд констатував, що на довіреність на право участі та голосування на загальних зборах сільськогосподарського кооперативу не поширюється норма ч. 3 ст. 245 ЦК України щодо довіреностей на управління і розпорядження корпоративними правами.

Згідно із ч. 1 ст. 245 ЦК України форма довіреності повинна відповідати формі, в якій відповідно до закону має вчинятися правочин.

Верховний Суд зазначив: оскільки рішення зборів членів кооперативу оформлюються протоколом, який вчиняється в письмовій формі, то і довіреність на участь у таких зборах має вчинятися в письмовій формі. Водночас обов'язкового нотаріального посвідчення такої довіреності ні Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію», ні Законом України «Про кооперацію» не передбачено.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.07.2023 у справі № 906/907/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112353736>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові КГС ВС від 27.03.2023 у справі № 906/908/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109898004>.

Подібний правовий висновок викладено в постанові ВП ВС від 01.02.2022 у справі № 910/5179/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103283361>.

2.7. Прийняття загальними зборами сільськогосподарського кооперативу рішень за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення є безумовною підставою для визнання недійсними таких рішень. Зазначена обставина є самостійною та достатньою для визнання рішень загальних зборів членів кооперативу недійсними

Член СГК звернувся до суду з позовом про визнання недійсним рішення зборів членів кооперативу. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що спірне рішення було прийняте з порушенням порядку скликання зборів кооперативу, за відсутності належного повідомлення дійсних членів кооперативу та за відсутності кворуму, необхідного для прийняття цього рішення.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено.

Верховний Суд зауважив, що відповідно до ст. 15 Закону України «Про кооперацію» загальні збори членів кооперативу правомочні вирішувати питання, якщо на них присутні більше половини його членів, а збори уповноважених – за наявності не менше двох третин уповноважених.

Кожний член кооперативу чи уповноважений кооперативу має один голос, і це право не може бути передано іншій особі. Рішення загальних зборів членів (зборів уповноважених) кооперативу про прийняття, внесення змін до статуту, вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього та про реорганізацію або ліквідацію кооперативу вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як 75 відсотків членів кооперативу, присутніх на загальних зборах кооперативу. З інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів членів (уповноважених) кооперативу, присутніх на його загальних зборах.

Прийняття загальними зборами рішень за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення є безумовною підставою для визнання недійсними таких рішень. Зазначена обставина є самостійною та достатньою для визнання рішень загальних зборів членів кооперативу недійсними.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 06.10.2022 у справі № 918/722/20 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106658282>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках КГС ВС: від 21.03.2018 у справі № 927/524/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72940321>;

від 18.04.2018 у справі № 917/1375/16 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73596753>;

від 02.05.2018 у справі № 918/373/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73840252>;

від 02.04.2019 у справі № 927/546/18 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80923004>.

2.8. Обрання голови правління сільськогосподарського кооперативу загальними зборами членів, а не правлінням із числа його членів не є безумовною підставою для визнання рішень загальних зборів недійсними

Громадянин звернувся до суду з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів членів (засновників) СГК та скасування проведеної державним реєстратором реєстраційної дії стосовно кооперативу у зв'язку з порушенням порядку підготовки та проведення загальних зборів членів кооперативу.

Рішенням господарського суду в задоволенні позову відмовлено. Постановою апеляційного господарського суду скасовано зазначене рішення. Прийнято нове рішення про задоволення позову.

Верховний Суд зауважив, що за приписами ст. 12 Закону України «Про кооперацію» основними правами члена кооперативу є, зокрема, участь у господарській діяльності кооперативу, а також в управлінні кооперативом, право голосу на його загальних зборах, право обирати і бути обраним в органи управління.

Однак не всі порушення законодавства, допущені під час скликання та проведення загальних зборів юридичної особи, є підставами для визнання недійсними прийнятих ними рішень.

Для визнання недійсними рішень загальних зборів має бути доведений факт порушення цим рішенням прав та законних інтересів учасника кооперативу, позивача.

Вирішуючи питання про захист порушеного права, суд повинен враховувати інтереси і самого товариства, і його інших учасників, тобто має дотримуватися баланс інтересів учасників товариства і товариства, про що неодноразово зазначав Верховний Суд. Тому важливо встановити не абстрактне, а конкретне порушене право чи інтерес учасника для його зіставлення з інтересами інших учасників та товариства, які можуть бути порушені визнанням недійсним ухваленого рішення (збіжна за змістом правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 15.06.2022 у справі № 910/6685/21).

Отже, обрання голови правління кооперативу загальними зборами членів СГК, а не правлінням із числа його членів не є безумовною підставою для визнання рішень загальних зборів недійсними, оскільки відповідно до статуту загальні збори можуть розглядати й інші питання діяльності кооперативу. Крім того, така процедура як обрання голови правління загальними зборами членів кооперативу не нівелює волевиявлення самих членів на обрання голови правління.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 27.03.2023 у справі № 906/908/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109898004>.

2.9. Законодавство України не передбачає автоматичного припинення членства в сільськогосподарському кооперативі у зв'язку з припиненням трудової участі в діяльності кооперативу

Колишній голова СВСК звернувся до суду з позовом про визнання недійсними рішень зборів засновників та позачергових зборів членів щодо звільнення його від обов'язків голови кооперативу та про скасування внесених державним реєстратором записів.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково. Суд апеляційної інстанції зазначене рішення скасував щодо задоволення позову та ухвалив у цій частині нове рішення про відмову в його задоволенні; у решті рішення залишив без змін.

У цій справі перед Верховним Судом постало питання: чи є припинення трудових відносин підставою для втрати членства у виробничому кооперативі за умови відсутності рішення загальних зборів членів кооперативу про виключення учасника з його складу?

Відповідно до ч. 2 ст.166 ЦК України член виробничого кооперативу може бути виключений із кооперативу за рішенням загальних зборів у разі невиконання чи неналежного виконання обов'язків, покладених на нього статутом кооперативу, а також в інших випадках, встановлених статутом кооперативу і законом.

Згідно із ч. 4 ст. 98 ГК України членство у виробничому кооперативі припиняється у разі, зокрема, припинення трудової участі в діяльності кооперативу. Аналогічне положення міститься у ст. 13 Закону України «Про кооперацію».

Суди попередніх інстанцій встановили, що статут кооперативу передбачав, що член кооперативу може бути виключений з нього за рішенням загальних зборів членів кооперативу у випадку припинення трудової участі у діяльності кооперативу.

Верховний Суд зауважив, що із наведених правових норм вбачається помилковість висновку суду апеляційної щодо автоматичного припинення участі у кооперативі у зв'язку з настанням певної обставини – припиненням трудової участі в діяльності кооперативу, безвідносно до наявності чи відсутності відповідного рішення зборів його членів.

Про необґрунтованість такого висновку свідчить ст. 15 Закону України «Про кооперацію», відповідно до якої до компетенції загальних зборів членів кооперативу належить затвердження рішення правління або голови правління про прийняття нових членів та припинення членства.

Більше того, такий висновок суду апеляційної інстанції фактично нівелює норму ч. 6 ст. 98 ГК України (якою передбачено, що виключення з виробничого кооперативу (звільнення члена кооперативу з кооперативного підприємства) може бути оскаржене до суду) щодо такої підстави виключення як припинення трудової участі в діяльності кооперативу, адже позивачу буде відмовлено у позові з мотивів відсутності його порушеного корпоративного права.

Подібна позиція висловлена в постанові Верховного Суду від 04.12.2018 у справі № 916/1550/16. У цій постанові Верховний Суд дійшов висновку, що за ч. 4 ст. 98 ГК України членство у виробничому кооперативі припиняється у разі виключення з кооперативу у випадках і в порядку, визначених статутом. У будь-якому разі у рішенні загальних зборів про виключення члена чи асоційованого члена з виробничого кооперативу має бути обґрунтовано причини такого виключення і зазначено, які саме факти стали підставою для його виключення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 28.09.2022 у справі № 918/638/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106540064>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановах КГС ВС:

від 04.12.2018 у справі № 916/1550/16 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78329837>;

від 04.05.2023 у справі № 911/3656/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110626813>;

від 27.03.2023 у справі № 906/908/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109898004>.

2.10. Подання членом сільськогосподарського кооперативу заяви про добровільний вихід із кооперативу є дією, спрямованою на припинення корпоративних прав та обов'язків учасника кооперативу. Момент виходу учасника кооперативу не залежить від реєстраційних дій

Засновники СВСК звернулися до суду про визнання недійсним рішення зборів засновників кооперативу та скасування реєстраційних дій. Позов мотивовано тим, що збори засновників кооперативу, на яких були прийняті спірні рішення, були проведені з порушенням порядку їх скликання; спірні рішення про виключення позивачів зі складу учасників кооперативу були прийняті за відсутності заяв позивачів на вихід; на зборах була порушена процедура голосування, оскільки в голосуванні брали участь асоційовані члени кооперативу, які відповідно до статуту кооперативу мають лише право дорадчого голосу; спірні рішення були прийняті за відсутності кворуму на зборах, що є безумовною підставою для визнання недійсними цих рішень.

Господарський суд позов задовольнив. Апеляційний господарський суд скасував зазначене рішення, прийняв нове рішення, яким у позові відмовив.

Верховний Суд зауважив, що відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про кооперацію» правовим документом, що регулює діяльність кооперативу, є

статут, який крім інших відомостей повинен містити умови і порядок вступу до кооперативу та виходу чи виключення з нього.

Суд апеляційної інстанції встановив, що позачергові загальні збори членів СВСК прийняли рішення про виключення позивачів зі складу членів кооперативу за власним бажанням на підставі їх заяв про добровільний вихід.

Як він правильно зазначив, подання членом кооперативу заяви про добровільний вихід з кооперативу є дією, спрямованою на припинення корпоративних прав та обов'язків учасника кооперативу. Згідно зі статутом СВСК учасник кооперативу вважається таким, що вийшов з кооперативу з моменту прийняття загальними зборами рішення про виключення учасника з кооперативу на підставі його заяви про вихід.

При цьому, як встановив суд апеляційної інстанції та не спростували учасники справи, зазначене рішення позачергових загальних зборів членів кооперативу в судовому порядку не оскаржувалось, не скасоване та, відповідно, є чинним.

З огляду на викладене Верховний Суд погодився з висновками апеляційного господарського суду про те, що після прийняття зборами членів кооперативу рішення про вихід позивачів за власним бажанням із його членів вони на дату проведення зборів засновників і позачергових зборів членів СВСК не були членами кооперативу та не мали корпоративних прав.

Крім того, скасування за наказом Міністерства юстиції України реєстраційних дій стосовно СВСК, які були вчинені реєстратором на підставі рішення позачергових загальних зборів членів кооперативу, не є доказом того, що особи продовжували членство в кооперативі після рішення про їх виключення на підставі їх особистої заяви про вихід.

Наведеним також спростовуються безпідставні твердження позивачів у касаційній скарзі про те, що збори засновників кооперативу, прийнявши спірні рішення про виключення позивачів зі складу членів кооперативу, тим самим погодили факт того, що вони на дату проведення зборів були дійсними членами кооперативу.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.07.2019 у справі № 918/613/18 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82772680>.

2.11. У разі виходу із сільськогосподарського виробничого кооперативу частка кожного члена в майні визначається в межах його персоніфікованого паю

Колишній член кооперативу подав позов до СВК про стягнення з відповідача 1/5 частини вартості майна кооперативу та прибутку, одержаного СВК до моменту виходу позивача з кооперативу.

Рішенням господарського суду позов був задоволений частково. Постановою апеляційного господарського суду зазначене рішення було скасоване і прийнято нове рішення, яким позовні вимоги задоволені частково.

У зазначеній справі позивач наполягав на тому, що суди під час визначення належної йому частки доходу кооперативу помилково вираховували її не з кількості членів кооперативу, а з визначеного розміру внеску до пайового фонду відповідача. Колегія суддів Верховного Суду не погодилася з такими доводами з огляду на норми спеціального законодавства, зокрема ст. 21 Закону України «Про кооперацію»: паї є персоніфікованими, а розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду.

Судом також враховано положення статуту кооперативу та наявні докази (висновок судово-економічної експертизи, книги реєстрації майнових сертифікатів та договорів оренди майнових сертифікатів, баланс кооперативу, перелік співвласників на передачу майна в користування кооперативу з визначенням розміру майнової частки в майні та її загальної вартості).

Верховний Суд підтримав позицію місцевого та апеляційного судів про те, що члени кооперативу не мають права на все майно кооперативу, а частка кожного члена кооперативу в майні кооперативу визначається в межах його персоніфікованого паю, тоді як решта майна залишається у власності кооперативу.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 23.01.2018 у справі № 922/2433/14 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71884439>.

3. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

3.1. На кожному із сторін, яка підписує договір, покладається обов'язок узгодження всіх спірних питань укладення договору до моменту його підписання та самостійного аналізу можливих негативних наслідків у разі підписання такого договору. Кожна сторона не позбавлена права відмовитися від підписання договору, якщо його умови чи частина суперечать інтересам сторони

СВК подав позов до ВАТ КБ про визнання частково недійсним договору фінансового лізингу. Позовні вимоги обґрунтовано тим, що оспорюваний пункт договору лізингу порушує принцип справедливості, оскільки свідчить про об'єктивну невідповідність змісту договірної зобов'язання правовим приписам ст. 16 Закону України "Про фінансовий лізинг". Застосування цього пункту, на думку позивача, призводить до порушення принципу розумності і справедливості, оскільки відповідно до проведеного розрахунку розмір його зобов'язання штучно збільшується на 182 240,06 грн, що свідчить про істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків сторін.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

Верховний Суд звернув увагу, що за змістом положень ст. 3 ЦК України однією із загальних засад цивільного законодавства є свобода договору. Договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості, що передбачено також статтями 626, 627 цього Кодексу.

З огляду на викладене на кожному із сторін, яка підписує договір, покладається обов'язок узгодження всіх спірних питань укладення договору до моменту його підписання та самостійного аналізу можливих негативних наслідків у разі підписання такого договору. Кожна сторона не позбавлена права відмовитися від підписання договору, якщо його умови чи частина суперечить інтересам сторони.

Отже, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку щодо неможливості врахування посилань позивача на дисбаланс у правах та обов'язках сторін, оскільки відповідно до статей 627, 628 ЦК України сторони самостійно і на добровільних засадах визначають умови договору. Тож запропоновані відповідачем умови оспорюваного договору фінансового лізингу мали бути проаналізовані позивачем щодо їх справедливості та прийнятності для лізингоодержувача на момент його укладення, а не за фактом його подальшого виконання.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.06.2018 у справі № 917/2004/16 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75270569>.

3.2. Для вирішення питання про визнання недійсним правочину, оспорюваного заінтересованою особою, правове значення має встановлення впливу наслідків вчинення такого правочину на права та законні інтереси цієї особи

ДП звернулося до суду в межах справи про банкрутство із заявою до СВК та ТОВ про визнання недійсним укладеного між відповідачами договору про відступлення права вимоги, яка мотивована тим, що внаслідок укладення СВК оспорюваного договору із заінтересованою особою штучно зменшено грошові активи (ліквідаційну масу) боржника та створено умов, за яких унеможливлено виконання рішення суду про стягнення із СВК на користь позивача як кредитора грошових сум за договором про надання послуг.

Господарський суд прийняв рішення у справі, яким заяву ДП задовольнив. Апеляційний господарський суд зазначене рішення скасував і прийняв нове судове рішення, яким відмовив у задоволенні заяви.

Верховний Суд звернув увагу, що у цій справі позов про визнання недійсним договору про відступлення права вимоги подала особа, яка не була стороною цього договору – заінтересована особа.

Для вирішення питання про визнання недійсним правочину, оспорюваного заінтересованою особою, правове значення має встановлення впливу наслідків вчинення такого правочину на права та законні інтереси цієї особи. У такому випадку важливим є врахування того, що таке звернення заінтересованої особи до суду з позовом про визнання недійсним договору є направленим на усунення несприятливих наслідків для цієї особи (недопущення їх виникнення у майбутньому), пов'язаних з вчиненням такого правочину.

Позивач, реалізуючи право на судовий захист і звертаючись до суду з позовом про визнання недійсним правочину, стороною якого він не є, зобов'язаний довести (підтвердити) в установленому законом порядку, яким чином оспорюваний ним договір порушує (зачіпає) його права та законні інтереси, а суд має перевірити доводи та докази, якими позивач обґрунтовує такі свої вимоги, і залежно від встановленого вирішити питання про наявність чи відсутність підстав для правового захисту позивача. Відсутність порушеного або оспорюваного права позивача є підставою для ухвалення рішення про відмову в задоволенні позову, незалежно від інших встановлених судом обставин.

Відсутність порушеного права чи невідповідність обраного позивачем способу його захисту способам, визначеним законодавством, встановлюється при розгляді справи по суті та є підставою для прийняття судом рішення про відмову в позові.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.07.2021 у справі № 924/243/20 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99037104>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові КГС ВС від 28.11.2019 у справі № 910/8357/18 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86176126>.

Відповідний правовий висновок викладено в постанові ВП ВС від 29.06.2021 у справі № 910/23097/17 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98524290>.

4. Справи про банкрутство

4.1. Суд позбавлений можливості з дотриманням принципу повноти дій ліквідатора розглянути його звіт і ліквідаційний баланс без розгляду питання про субсидіарну відповідальність осіб, винних у доведенні до банкрутства сільськогосподарського кооперативу

До господарського суду надійшла заява ТОВ про відкриття провадження у справі про банкрутство СВК у зв'язку з його нездатністю сплатити заборгованість на загальну суму 1 294 031 грн.

Предметом касаційного перегляду у цій справі було питання про затвердження звіту ліквідатора банкрута та ліквідаційного балансу, ліквідацію СВК і, як наслідок, закриття провадження у справі про банкрутство.

Верховний Суд зауважив, що розгляд судом клопотання про затвердження звіту ліквідатора і ліквідаційного балансу є процесуальною дією, яка передбачає заслуховування звіту ліквідатора та думки кредиторів, які можуть підтримати звіт або надати свої заперечення проти його затвердження. Оцінка аргументів і ліквідатора, і присутніх у засіданні кредиторів є запорукою надання аргументованої оцінки повноті дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі.

Тому затвердження судом звіту ліквідатора як підстави для закриття провадження у справі про банкрутство є необхідним підсумком після етапу погашення вимог кредиторів з метою проведення судом правового аналізу повноти здійснених ліквідатором дій у ліквідаційній процедурі й отримання вичерпних правових висновків про встановлені обставини та їх наслідки.

Для оцінки судом повноти здійснених ліквідатором дій під час ліквідаційної процедури у звіті ліквідатора обов'язково має міститися розділ щодо здійснених ним заходів з метою виявлення ознак доведення підприємства до банкрутства та, як наслідок, встановлення наявності або відсутності підстав для покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на засновників (учасників, акціонерів) або третіх осіб на підставі частини другої статті 61 КУЗПБ.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного господарського суду про те, що без розгляду питання про субсидіарну відповідальність осіб, винних у доведенні до банкрутства, суд позбавлений можливості з дотриманням принципу повноти дій ліквідатора розглянути його звіт і ліквідаційний баланс.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 11.02.2021 у справі № 911/1423/19 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94904479>.

4.2. 3 дня визнання сільськогосподарського кооперативу банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури в нього не виникає обов'язку зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які були нараховані за період після визнання боржника банкрутом

ДПІ звернулася до суду із заявою про визнання СГВК банкрутом, оскільки боржник неспроможний сплатити заборгованість перед кредитором після настання встановленого строку.

Суд першої інстанції повністю відхилив зазначені вимоги ДПІ, зауваживши, що ці вимоги виникли після визнання боржника банкрутом, а з дати відкриття ліквідаційної процедури нові грошові зобов'язання у боржника не виникають.

Суд апеляційної інстанції частково погодився з висновком місцевого господарського суду, встановивши, що зобов'язання зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування виникло у боржника ще до визнання його банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, у зв'язку з чим суд визнав зазначені кредиторські вимоги та включив їх до другої черги задоволення. У решті ухвалу місцевого господарського суду залишено без змін.

Верховний Суд зауважив, що предметом дослідження у цій справі є встановлення наявності чи відсутності обов'язку боржника, визнаного банкрутом, щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, заборгованість за яким виникла у процедурі ліквідації банкрута, та включення таких поточних вимог до реєстру вимог кредиторів.

З моменту порушення стосовно боржника справи про банкрутство він перебуває в особливому правовому режимі, який змінює весь комплекс правовідносин боржника, і норми законодавства про банкрутство у справах про банкрутство мають спеціальний характер щодо інших законодавчих актів України.

Суд касаційної інстанції врахував, що роботодавець як платник єдиного внеску є особою, на яку покладено обов'язок своєчасно і в повному обсязі нараховувати, утримувати та сплачувати за найманих працівників (застрахованих осіб) єдиний внесок, а також подавати звітність до органу доходів і зборів за основним місцем обліку платника єдиного внеску у строки, порядку та за формою, які визначені законодавством.

Водночас згідно зі ст. 41 Закону України від 14.05.1992 № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» з дня визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури ліквідатор повідомляє працівників банкрута про звільнення та здійснює його відповідно до законодавства України про працю. Виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута провадиться ліквідатором у першу чергу за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута, або отриманого для цієї мети кредиту. Аналогічні положення щодо повноважень ліквідатора наведено в ст. 61 КУзПБ.

Тож з визнанням боржника банкрутом та відкриттям ліквідаційної процедури у ліквідатора виникає обов'язок припинити трудові відносини між найманими працівниками та підприємством-банкрутом, що унеможливорює виникнення у роботодавця бази для нарахування єдиного внеску.

Отже, з дня визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури у нього не виникає обов'язку зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які були нараховані за період після визнання боржника банкрутом, оскільки положеннями ч. 1 ст. 38 Закону України № 2343-XII, які аналогічні за змістом положенням ч. 1 ст. 59 КУзПБ, передбачено підставу для припинення обов'язку боржника, якого визнано банкрутом, щодо обчислення та сплати

податків і зборів (обов'язкових платежів). Самостійне подання ліквідатором звітності до податкового органу не є винятком із цього правила.

Детальніше з текстом постанови ВС у складі палати для розгляду справ про банкрутство КГС від 19.01.2021 у справі № 916/4181/14 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94802503>.

4.3. Додатковою функцією суду незалежно від стадії провадження про банкрутство є запобігання фіктивному банкрутству сільськогосподарського кооперативу або доведенню до банкрутства

ТОВ звернулося до суду із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство СВК.

Господарський суд відмовив у затвердженні плану санації СВК; припинив процедуру розпорядження майном боржника – СВК; припинив повноваження арбітражного керуючого; визнав СВК банкрутом; відкрив ліквідаційну процедуру.

Апеляційний господарський суд скасував постанову господарського суду; прийняв нове судове рішення, яким затвердив план санації СВК; ввів процедуру санації СВК; призначив керуючого санацією боржника.

Верховний Суд зауважив, що відповідно до КУзПБ кожна судова процедура у справі про банкрутство має своє завдання та мету, а їх запровадження повинно здійснюватися з дотриманням правил (наявності визначених КУзПБ для цього умов) переходу від однієї судової процедури до наступної.

За змістом абз. 2 ч. 1 ст. 50 КУзПБ санація є системою заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Відповідно до ст. 51 КУзПБ план санації має містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника. План санації має передбачати строк відновлення платоспроможності боржника. Платоспроможність вважається відновленою за умови погашення вимог кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів.

Отже, законними пріоритетами у процедурі санації є запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, оздоровлення фінансово-господарського становища боржника. Методами досягнення такої легальної мети є розроблення відповідного плану санації та його узгодження кредиторами (приватноправова складова процедури санації).

Водночас Верховний Суд зауважив, що додатковою функцією суду, незалежно від стадії провадження про банкрутство, є запобігання фіктивного

банкрутства або доведення до банкрутства (публічноправова складова процедури банкрутства).

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.11.2022 у справі № 924/1155/18 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107552508>.

5. Процесуальні питання

5.1. Спір про скасування записів щодо державної реєстрації права користування земельною ділянкою має розглядатися як спір, пов'язаний з порушенням цивільних прав позивача на земельну ділянку іншою особою, за якою зареєстровано аналогічне право щодо тих самих земельних ділянок. Належним відповідачем у такій справі є особа, щодо якої здійснено аналогічний запис у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно

ПП звернулося до суду з позовною заявою до СВК. Вимогами у справі зазначено, зокрема, скасування спірних записів, пов'язане з порушенням прав ПП на земельні ділянки СВК, за яким зареєстроване аналогічне право на ті самі земельні ділянки.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задоволено частково, відновлено становище ПП, яке існувало до прийняття наказу Міністерства юстиції України, шляхом скасування спірних записів про інше речове право, у решті позову відмовлено.

Верховний Суд зауважив, що спір про скасування записів щодо державної реєстрації права користування земельною ділянкою має розглядатися як спір, пов'язаний з порушенням цивільних прав позивача на земельну ділянку іншою особою, за якою зареєстровано аналогічне право щодо тих самих земельних ділянок. Належним відповідачем у такій справі є особа, щодо якої здійснено аналогічний запис у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Оскільки позивач не був заявником стосовно оскаржуваних реєстраційних дій, тобто ці дії були вчинені за заявою іншої особи, такий спір є спором про цивільне право незалежно від того, чи здійснено державну реєстрацію прав на нерухоме майно з дотриманням державним реєстратором вимог законодавства та чи заявлено, окрім вимог про скасування оспорюваного рішення, запису в державному реєстрі прав, також вимоги про визнання недійсними правочинів, на підставі яких прийнято оспорюване рішення, здійснено оспорюваний запис.

Отже, спір у цій справі не є публічно-правовим. Оскарження записів у державному реєстрі безпосередньо пов'язано із захистом позивачем свого цивільного права у спорі щодо земельної ділянки з особою, яка не заперечує законності дій державного реєстратора з реєстрації за нею права оренди/користування цими земельними ділянками. Такий спір має

приватноправовий характер. З огляду на суб'єктний склад сторін спору він має вирішуватися за правилами господарського судочинства.

У спорах про скасування державної реєстрації права оренди на земельні ділянки незалежно від того, чи порушує позивач питання правомірності укладення цивільно-правових угод, на підставі яких здійснено спірні записи, вирішення такого спору у будь-якому разі вплине на майнові права тієї особи, щодо прав якої здійснено спірні записи у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Такий спір є спором про цивільне право на одну й ту саму земельну ділянку.

У зазначеній категорії справ вирішуються спори про цивільне право між особами, які вимагають скасування державної реєстрації, й особами, за якими зареєстровано право чи обтяження. Тому вони мають розглядатися судами господарської або цивільної юрисдикції залежно від суб'єктного складу сторін.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд відхилив зазначені у касаційній скарзі доводи скаржника стосовно непідвідомчості цього спору господарським судам.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 18.06.2020 у справі № 916/1711/19 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025256>.

Відповідний правовий висновок викладено в постановках ВП ВС:

від 04.04.2018 у справі № 817/1048/16 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73304854>;

від 18.04.2018 у справі № 804/1001/16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73770654>;

від 04.09.2018 у справі № 823/2042/16 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515>.

5.2. У спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України вжиття такого заходу забезпечення позову, як зупинення дії зазначеного наказу, не допускається

СВК подав позов до суду про скасування наказу Міністерства юстиції України, яким, зокрема, скасовано в ЄДР реєстраційну дію щодо СВК. Позивач поряд з іншими вимогами про забезпечення позову у цій справі заявив вимогу про зупинення дії оспорюваного наказу.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, заяву СВК про забезпечення позову задоволено частково.

Верховний Суд зауважив, що за змістом ст. 137 ГПК України (положення частини першої якої містять вичерпний перелік заходів забезпечення позову), якщо сторона просить вжити захід забезпечення позову, що прямо не передбачений цим процесуальним законом, суд на вимогу учасника справи може вжити такий захід забезпечення, який визначений іншими нормативними

актами – законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

При цьому не допускається вжиття судом заходу забезпечення позову, який хоча і відповідає змісту позовних вимог та предмету спору, є необхідним з урахуванням розумності, обґрунтованості й адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову, однак не передбачений ні процесуальним законом, ні іншим Законом України (міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України).

Натомість припис п. 2 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», яким, зокрема, керувались суди, вживаючи у цій справі такий захід забезпечення позову як зупинення дії наказу, визначає, що однією з підстав для відмови у державній реєстрації є відомості у ЄДРСР щодо заборони проведення реєстраційної дії.

Отже, заборона вчинення реєстраційних дій є одним із заходів забезпечення позову, який передбачений, зокрема, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Частиною 1 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» унормовано, що проведення реєстраційних дій (щодо реєстрації прав/обтяжень прав) зупиняється, зокрема на підставі судового рішення про заборону вчинення реєстраційних дій, що набрало законної сили. При цьому згідно із ч. 2 цієї статті Закону судове рішення або заява власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій реєструється у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Відповідно до ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державний реєстратор приймає рішення про відновлення реєстраційних дій на підставі судового рішення про скасування судового рішення, що було підставою для прийняття рішення про зупинення проведення реєстраційних дій та/або судового рішення про скасування заборони вчинення реєстраційних дій, або на підставі заяви власника об'єкта нерухомого майна про відкликання власної заяви про заборону вчинення реєстраційних дій, зареєстрованих у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

У зв'язку з викладеним Верховний Суд дійшов висновку, що у спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України, прийнятого за наслідками розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції щодо реєстраційної дії (відмови у її вчиненні) відповідно до законів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», вжиття такого заходу забезпечення позову

як зупинення дії наказу Міністерства юстиції України не допускається, оскільки цей захід не належить до вичерпного переліку видів заходів забезпечення позову згідно із ч. 1 ст. 137 ГПК України: прямо не передбачений ні процесуальним законом, ні іншим Законом України (міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України), як цього вимагає п. 10 ч. 1 ст. 137 ГПК України.

До того ж Верховний Суд вважав за необхідне додати, що у спорі про скасування наказу Міністерства юстиції України не допускається вжиття судом заходу забезпечення позову з таким формулюванням: «заборона вчинення реєстраційних дій шляхом зупинення дії відповідного наказу».

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 910/4445/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105636953>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановках КГС ВС:
від 13.01.2021 у справі № 910/9855/20 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94151197>;
від 30.09.2021 у справі № 910/7451/21 – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100067976>.

Огляд судової практики Верховного Суду в господарських справах за участю сільськогосподарських кооперативів. Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2018–2023 роки / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи. Київ, 2024. – 33 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua